

STAREHE BOYS HIGH SCHOOL MOCK 2015

KISWAHILI PAPER 2

SEHEMU A: UFAHAMU

Soma kifungu kufuatacho kisha ujibu maswali

Watu wengine hawawezi kunywa chai au uji bila kutia sukari. Wanatumia sukari kwa hamu na ghamu bila kutambua kuwa hiyo ni sumu wanayojiongeza mwilini.

Ni ukweli usiopingika kuwa wazee wa jadi waliishi muda mrefu wakiwa na siha njema kuliko sisi. Hii ni kwa kuwa waliishi katika kipindi ambacho sukari inayotengenezwa viwandani haikuweco. Iwapo ilikuweco, ilikuwa bidhaa ya wateule wangwana kutengnezea vitu kama keki, mahamri, vitumbua na kadhalika na akina yahe hawangeweza kuigharamia.

Watafiti wa masuala ya afya wamegundua kuwa sukari inayotayarishwa viwandani sasa haina virutubishi vyovyote. Hali kadhalika, utaratibu wa viwandani wa kutayarisha sukari ili iwe nyeupe na kuichuja, hugaribu virutubishi vinavyoweza kuwa muhimu mwilini. Umuhimu wa sukari ni kutia ladha tamu tu. Umuhimu huu hauwezi kulinganishwa na madhara yanayoletwa na sukari hii. Baada ya kusagika mwilini, sukari hii huacha masalio ya asidi mwilini yenye sumu inayoathiri siha.

Matumizi ya sukari kwa wingi husababisha madhara mbalimbali mwilini. Kwanza, huchangia kuoza na kuharibika kwa meno pamoja na matatizo ya meno kuuma. Pili, sukari nyeupe imehusishwa na ongezeko la maradhi ya sukari, moyo na hipoglisimia au upungufu wa sukari mwilini. Matumizi holela ya sukari huleta kipanda uso au ugonjwa wa ghafila wa kuumwa upande mmoja wa kichwa unaoambatana na kichefuchefu, kutapika na matatizo ya kuona. Pia, sukari huleta maradhi ya ngozi na figo, pamoja na ongezeko la kemikali iitwayo kolestroli, ambayo ni ufuta unaonata na ambao unatokana na kutoyeyuka kwa mafuta yote mwilini. Kemikali hii ya kolestroli inaporundikana moyoni, hufanya mishipa inayotoa damu moyoni na kuisambaza mwilini kuwa myembamba na sugu. Moyo hulazimika kusukuma damu kwa nguvu na huenda moyo ukachoka na kukoma kufanya kazi.

Madhara haya ya sukari ndiyo yanayowafanya watu wengi kukiri kuwa sukari, ingawa ni tamu, ni sumu mwilini. Wataalamu wa lishe wamependekeza ulaji wa vyakula kama nafaka, matunda, mboga na miwa ambavyo vimejaa sukari asilia.

Fauka ya hayo, sukari inayotoka katika asali ni bora zaidi kwa mwili wa mwanadamu. Asali huwa na sukari asilia, vitamini, madini na amino asidi. Hivi vyote huwa na manufaa mbalimbali mwilini. Mathalani asali huupa mwili nishati inayohitajika kuendesha shughuli za viungo. Licha ya hayo, asali huuchangamsha mwili. Asali huwa na kemikali ambazo husaidia watoto kukua vizuri. Huweza kuzidisha kiwango cha himoglobini, hivyo kupunguza uwezekano wa chakula iwapo itatumiwa kabla ya mlo. Matumizi ya kijiko

kimoja cha asali kila siku husaidia mwili kujikinga dhidi ya magonjwa ya kukohoa. Asali husaidia pia kuondoa harufu mbaya kinywani.

Asali pia inaweza kutumiwa kujipaka. Inapotumiwa kwa njia hii, hutunza ngozi na kuifanya ing'are, huondoa vipele na ugumu wa ngozi, pamoja na kutibu kule ngozi ilikokatikakatika. Hali kadhalika, asali hutibu vidonda. Viwanda vingi vya vipodozi vile vile hutumia asali kama malighafi muhimu katika utengenezaji wa bidhaa hizo.

Maswali

- a) "Wazee wa jadi waliishi muda mrefu wakiwa na siha njema kuliko sisi." Fafanua kauli hii kwa kurejelea taarifa. (alama 2)
- b) Watafiti wa masuala ya afya wamegundua nini kuhusu sukari inayotayarishwa viwandani? (alama 1)
- c) Taja matumizi **mawili** ya sukari nyeupe. (alama 2)
- d) Fafanua madhara **manne** ya sukari nyeupe mwilini? (alama 4)
- e) Wataalamu wa lishe bora wanapendekeza aina ipi ya sukari itumike? (alama 1)
- f) Eleza manufaa ya asali ndani na nje ya mwili. (alama 5)

SEHEMU B: UFUPISHO

Tunapinga na kulaani vikali visa vya ugaidi vinavyoendelea kutetemesha usalama wa wananchi. Hivi ni vitendo vya kinyama vinavyotekelezwa na watu waliokosa ubinadamu na utu kabisa. Inakera mno kwa vitendo vya kigaidi. Inagadhabisha kuona Wakenya wasio na makosa wakiteswa na kuuwawa kinyama bila huruma na watu wasio na utu. Hatuogopi wala hatuna fedheha kuamba magaidi hawa wameelaaniwa na siku zao zimehesabiwa hapa duniani, damu ya mwananchi asiye na makosa katu watailipia. Napinga vikali pale magaidi hawa wanapohusisha vitendo hivi kuwa vita vya kidini, vita hivi si vya kidini kwani hakuna dini yoyote iliyo na imani ya kumwua kinyama binadamu asiye na makosa.

Kando na tishio la ugaidi, Wakenya pia wanakabiliwa na hatari za ujambazi, mauaji, unajisi, ubakaji na maovu mengine. Katika juhudi za kudumisha usalama, polisi wana jukumu la kutumia kila mbinu kuhakikisha kuwa haki ya kikatiba ya Wakenya kuhusu kulindwa kwa maisha na mali yao. Lakini cha kusikitisha ni kuwa, mbinu ambazo polisi wamekuwa wakitumia hasa ile ya kufanya misako inayoishia kuwanasa mamia ya raia wasio na habari kinachoendelea, inawaongezea Wakenya mateso. Hali hii inawaacha kwenye hatari ya kunaswa na majambazi ama polisi.

Matumizi ya mbinu hii ya misako imeishia kunasa raia wengi wasio na makosa. Wanaponaswa, hurundikwa kwenye seli usiku mzima ama siku kadha na hata kama wanaachiliwa huwa tayari wameteseka. Huu ni ukiukaji wa haki za raia. Kadhalika, mbinu hii yanaonekana kama hila ya polisi kutaka

kuonyesha wanafanya kazi lakini sio mwafaka kwani wanapokuwa wakiwanasa raia mijini na mitaani, magaidi na majambazi wanaendelea na shughuli zao.

Badala ya kusaka wakora kwa kubahatisha kwenye umati, polisi wanapaswa kubuni njia ambazo zitawapa mwelekeo mwafaka zaidi kuhusu wahalifu ili waweze kuwafuatilia. Ushirikiano baina yao na majasusi uwepo. Hii itawezesha polisi kupata habari muhimu kuhusu vitisho vya uhalifu. Maafisa wa usalama pia wanaweza kupata habari muhimu kutoka kwa raia.

Maswali

- i) Ni nini maoni wa mwandishi kuhusu suala la ugaidi. (maneno 60-70) (alama 7, 1 utiririko)
- ii) Kwa kutumia maneno yasiyozidi 50 fupisha aya mbili za mwisho. (alama 6, 1 utiririko)

3. SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA (ALAMA 40)

- a) **Tambulisha ngeli za nomino zifuatazo: (alama. 2)**

(i) Upana .....

(ii) Pesa .....

- b) **Kanusha: (alama. 1)**

Niliondoka pamoja naye, nikaenda mjini na nikamuaga.

- c) **Tunga sentensi kwa kutumia kivumishi kiashiria kisisitizi katika ngeli nomino ya I-I. (alama.2)**
-

- d) **Tumia kirejeshi 'o' cha tamati badala ya 'amba' katika sentensi ifuatayo: (alama. 1)**

Jengo ambalo ni dhaifu huanguka.

- e) **Bainisha aina za vishazi katika sentensi hii: (alama. 2)**
Wote walipita mtihani ulipofanywa.

- f) **Andika kwa udogo na wastani katika hali ya wingi. (alama. 2)**
Gombe lilichinjwa jana kwa jisu kali.
-

g) **Eleza matumizi ya 'kwa' katika sentensi ifuatayo:** (alama. 2)
Alipigiwa kwake kwa kuwazuia wezi walionipiga kwa panga kwa ukatili mkubwa.

---

h) **Andika kinyume cha:** (alama. 2)
Vigoli watatu wameingia kwa shaibu kwa kasi.

---

i) **Pambanua sentesi ifuatayo kwa njia ya jedwali:** (alama. 4)
Vijana werevu wanasoma ilhali wahuni wanacheza mafichoni mle.

---

j) **Andika visawe vya:** (alama. 1)

(i) bendera_____

(ii) jicho_____

k) **Vitamkwa vifuatavyo ni vya aina gani?** (alama. 1)

(i) /ng/_____

(ii) /r/_____

l) **Tambua yambwa katika sentensi ifuatayo.** (alama. 2)
Mjomba alimnunulia zawadi mpwa wake.

---

m) **Tunga sentensi ukitumia alama za uakifishaji zifuatazo.** (alama. 2)

(i) Parandesi_____

(ii) Kibainishi_____

n) **Eleza matumizi ya 'po' katika sentensi zifuatazo:** (alama. 3)

(i) Atembeapo, Jane huimba_____

(ii) Atembeapo Jane pana miiba_____

(iii) Anapotembea Jane huimba_____

o) **Bainisha mofimu katika maneno haya na utaje ni ya aina gani.** (alama. 2)

(i) Uzuri_____

(ii) Sana_____

p) **Bainisha virai katika sentensi ifutayo:** (alama. 2)

Mtu mwenye lile duka kubwa aliaga dunia jana usiku.

---

q) **Geuza maneno yaliyopigiwa mstari yawe katika hali uliyopewa mabanoni.** (alama. 1)

(i) Alimtia hasira aliposema hivyo. (kitenzi)

(ii) Likono anapenda kucheka. (kivumishi).

---

r) **Eleza tofauti kimaana katika sentensi zifuatazo:** (alama. 2)

(i) Angekuwa na mdahilishi angenitumia ujumbe

(ii) Angolikuwa na mdahilishi angalinitumia ujumbe.

---

s) **Tofautisha:** (alama. 2)

(i) mahali kote kunafaa.

(ii) mahali kokote kunafaa.

---

t) **Tunga sentensi kwa kutumia mizizi ya vitenzi ulivyopewa katika kauli zilizomo mabanoni.** (alama. 2)

(i) -fa (tendea)

(ii) -pa (tendeka)

---

u) **Akifisha:** (alama. 2)

tutakapofika kwenye manyatta nitawapa maziwa ya mursik mama aliwaambia wanawe.

---

4. **ISIMU JAMII** (alama. 10)

Eleza maana ya istilahi zifuatazo

1. Sajili (alama 2)

---

2. Isimu jamii (alama 2)

---

3. Lugha (alama 2)

---

4. Isimu (alama 2)

---

5. Lugha rasmi (alama 2)
